

Ügyszám: **763/B/1995**
Keltezés: **Budapest, 2000.05.08 12:00:00 de.**
Előadó bíró: **Strausz János Dr.**
Kukorelli István Dr.
Közlöny információ: **13/2000. (V. 12.) AB határozat**
Közzétéve a Magyar Közlöny 2000. évi 46. számában
AB közlöny: **IX. évf. 5. szám**

A MAGYAR KÖZTÁRSASÁG NEVÉBEN!

Az Alkotmánybíróság jogszabály alkotmányellenességének utólagos vizsgálatára irányuló indítványok tárgyában - dr. Erdei Árpád, dr. Harmathy Attila, dr. Kukorelli István és dr. Németh János alkotmánybírák párhuzamos indokolásával - meghozta a következő

határozatot :

Az Alkotmánybíróság a Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény 269/A. §-a alkotmányellenességének megállapítására és megsemmisítésére irányuló indítványokat elutasítja.

Az Alkotmánybíróság ezt a határozatát a Magyar Közlönyben közzéteszi.

Indokolás

I.

A Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény (a továbbiakban: Btk.) 269/A. §-a alkotmányosságának vizsgálatára két indítvány érkezett. Az Alkotmánybíróság az indítványokat egyesítette és azokat egy eljárásban bírálta el.

Az indítványozók álláspontja szerint a Btk. 269/A. §-a sérti az Alkotmány 61. § (1) bekezdésében alapjogként meghatározott véleménynyilvánítási szabadságot, ezért a kifogásolt törvényszakasz alkotmányellenességének megállapítását és megsemmisítését kérték. Az egyik indítványozó szerint a Btk.-beli törvényhely túl nagy értéket csorbít és rossz eszközhöz is nyúl, midőn a nemzet jelképeinek tiszteletét jogi úton próbálja biztosítani. A másik indítványozó szerint a nemzeti jelképek megsértése a vélemény nyilvánításának egy sajátos, Magyarországon még szokatlan vetülete. Ugyanezen indítvány szerint a Btk. 269/A. §-a diszkriminatívan csak annak az államnak a nemzeti jelképeit védi, amelyre a magyar állam főhatalma kiterjed.

II.

1. Az Alkotmány 61. § (1) bekezdése a véleménynyilvánítási

szabadságot alapjogként határozza meg: "A Magyar Köztársaságban mindenkinek joga van a szabad véleménynyilvánításra, továbbá arra, hogy a közérdekű adatokat megismerje, illetőleg terjessze."

Az Alkotmány XIV. fejezete rendelkezik a Magyar Köztársaság fővárosáról és nemzeti jelképeiről. Az Alkotmány 75-76. §-ai a nemzeti jelképekről a következő rendelkezéseket tartalmazzák:

"75. § A Magyar Köztársaság himnusza Kölcsey Ferenc Himnusz című költeménye Erkel Ferenc zenéjével.

76. § (1) A Magyar Köztársaság zászlaja három, egyenlő szélességű piros, fehér és zöld színű vízszintes sávból áll.

(2) A Magyar Köztársaság címere hegyes talpú, hasított pajzs. Első mezeje vörössel és ezüsttel hétszer vágott. Második, vörös mezejében zöld hármashalomszögnek arany koronás kiemelkedő középső részén ezüst kettős kereszt. A pajzson a magyar Szentkorona nyugszik.

(3) A Magyar Köztársaság címeréről, zászlajáról és azok használatáról szóló törvény elfogadásához az országgyűlési képviselők kétharmadának szavazata szükséges."

2. A büntető jogszabályok módosításáról szóló 1993. évi XVII. törvény 55. §-a a Btk.-t a "Nemzeti jelkép megsértése" elnevezéssel az alábbi rendelkezéssel egészítette ki:

"269/A. § Aki nagy nyilvánosság előtt a Magyar Köztársaság himnuszát, zászlaját vagy címerét sértő vagy lealacsonyító kifejezést használ, vagy más ilyen cselekményt követ el, ha súlyosabb bűncselekmény nem valósul meg, vétség miatt egy évig terjedő szabadságvesztéssel, közérdekű munkával vagy pénzbüntetéssel büntetendő."

3. Az Egyesült Nemzetek Közgyűlése által 1966. december 16-án elfogadott és az 1976. évi 8. törvényerejű rendelettel Magyarországon kihirdetett Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányának (a továbbiakban: Egyezségokmány) 19. Cikke így szól:

"1. Nézetei miatt senki sem zaklatható.

2. Mindenkinek joga van a szabad véleménynyilvánításra; ez a jog magában foglalja mindenfajta adat és gondolat határokon való tekintet nélküli - szóban, írásban, nyomtatásban, művészi formában vagy bármilyen más tetszése szerinti módon történő - keresésének, megismerésének és terjesztésének a szabadságát is.

3. Az e cikk 2. bekezdésében meghatározott jogok gyakorlása különleges kötelelességekkel és felelősséggel jár. Ennélfogva az bizonyos korlátozásoknak vethető alá, ezek azonban csak olyanok lehetnek, amelyeket a törvény kifejezetten megállapít és amelyek

a) mások jogainak vagy jó hírnevének tiszteletben tartása, illetőleg

b) az állambiztonság vagy a közrend, a közegészség vagy a közérkölcsek védelme érdekében szükségesek."

4. Az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló, Rómában, 1950. november 4-én kelt és Magyarországon az

1993. évi XXXI. törvénnyel kihirdetett Egyezmény (a továbbiakban: Egyezmény) 10. cikke a következő:

"10. Cikk

1. Mindenkinek joga van a véleménynyilvánítás szabadságához. Ez a jog magában foglalja a véleményalkotás szabadságát és az információk, eszmék megismerésének és közlésének szabadságát országhatárokon tekintet nélkül és anélkül, hogy ebbe hatósági szerv beavatkozhatna. Ez a Cikk nem akadályozza, hogy az államok a rádió-, televízió- vagy mozgókép vállalatok működését engedélyezéshez kössék.

2. E kötelezettségekkel és felelősséggel együtt járó szabadságok gyakorlása a törvényben meghatározott, olyan alakszerűségeknek, feltételeknek, korlátozásoknak vagy szankcióknak vethető alá, amelyek szükséges intézkedéseknek minősülnek egy demokratikus társadalomban a nemzetbiztonság, a területi sértetlenség, a közbiztonság, a zavargás vagy bűnözés megelőzése, a közegészség vagy az erkölcsök védelme, mások jó hírneve vagy jogai védelme, a bizalmas értesülés közlésének megakadályozása vagy a bíróságok tekintélyének és pártatlanságának fenntartása céljából."

III.

Az indítványok nem megalapozottak.

Az Alkotmánybíróság az ügy kapcsán áttekintette egyes európai országok e tárgykörrel kapcsolatos alkotmányjogi és büntetőjogi szabályozását, az idevonatkozó nemzetközi egyezményeket, továbbá az Európai Emberi Jogi Bíróság (a továbbiakban: Bíróság) gyakorlatát is.

1. Az összehasonlító elemzés során az Alkotmánybíróság először azt vizsgálta, hogy milyen a felségjelvények alkotmányos szabályozása az európai országok gyakorlatában. Az európai alkotmányok túlnyomó többsége szabályozza a felségjelvényeket, e szabályok általában a szuverenitással összefüggésben az alkotmányok elején, az alapelvi rendelkezések között kapnak helyet. A nyugat-, észak- és dél-európai alkotmányok leggyakrabban a nemzeti színeket rögzítik, néhány alkotmányban szerepel a himnusz, a főváros, a hivatalos nyelv, említhető az eskü és a jelszavak vagy jelmondatok felségjelvényként való szabályozása is. A közép-kelet-európai alkotmányok címerközpontúak, és a címer mellett szinte kivétel nélkül minden alkotmányban szerepel a zászló, a himnusz és a főváros, gyakori a hivatalos nyelv és az állami pecsét említése is. A felségjelvények alkotmányi szabályozási módszere kétféle: vannak olyan alkotmányok, amelyek tartalmilag írják le a felségjelvényeket, például a címer elemeit, más alkotmányok a törvényalkotásra bízják a felségjelvények szabályozását. Az alkotmányok rendre kizárólagos törvényhozási tárgykörként írják elő - gyakran minősített többséggel - a felségjelvények használatát és védelmét. Néhány alkotmány szól arról is, hogy a felségjelvényeket tisztelet övezi és különleges jogi védelmet élveznek.

2. Az összehasonlító vizsgálat alapján megállapítható az is, hogy a nemzeti (állami) jelképek megsértését Európa több országában büntetőjogi szankcióval fenyegetik; ilyen szabályozást tartalmaz pl. az osztrák, a német, a svájci, az olasz, a spanyol, a portugál és a lengyel büntető törvénykönyv is.

Az elkövetés tárgyát a felsorolt államok büntető törvénykönyvei részben eltérően, részben hasonlóan vagy azonosan határozzák meg: a nemzeti színek, más nemzeti és állami szimbólumok, felségjelvények - szövetségi államok esetében a tagállamok, tartományok, kantonok stb. jelképei, zászlói, címerei is - részesülnek büntetőjogi védelemben.

Ezekben a külföldi törvényekben az elkövetési magatartások széles skálája szerepel: a szóban forgó bűncselekmények megvalósulnak "gyűlölködő szidalmazás", "szidalmazás", "becsmérlés", "meggyalázás", "elpusztítás", "eltávolítás", "megrongálás", "felismerhetetlenné tevés", "gyalázkodó garázdalkodás", "leverés", "tetteslegesen támadás vagy sértés", "rongálás", "megbecstelenítés" stb. esetén.

A német, az olasz, a portugál és a lengyel büntető törvények a hazai nemzeti jelképekkel azonos védelemben részesítik a külföldi államok nemzeti jelképeit is. Az egyes államok büntető törvénykönyvei e bűncselekményt szerkezetileg az állam elleni bűncselekmények között helyezték el. A felsorolt államok büntető törvényei a magyar Btk.-hoz hasonló büntetési tételeket tartalmaznak.

A fentiek alapján megállapítható, hogy a nemzeti (állami) jelképek büntetőjogi védelme nem tekinthető magyar sajátosságnak.

3. Az Alkotmánybíróság az adott kérdésben alapul vette az Egyezségokmányt, továbbá az Egyezményt, valamint a Bíróság gyakorlatát. Az Egyezségokmány és az Egyezmény meghatározza azt, hogy mennyiben korlátozhatók az emberi jogok, a bírói gyakorlat pedig értelmezte a vonatkozó szabályokat.

Az emberi jogok korlátozásánál a Bíróság által kialakított követelmény az, hogy a korlátozás megfelelő szintű jogszabályon alapuljon, továbbá, hogy az állampolgár számára világos legyen a jogszabály tartalma, az állampolgár tudja, hogy milyen következményekkel járhat a magatartása.

A Bíróság az utóbbi években szükségszerűnek minősítette a véleménynyilvánítási szabadságnak olyan törvényi korlátozását, amelynek meghozatalával mások vallási meggyőződésének, vallási érzéseinek védelmét kívánták biztosítani a sértő, megbotránkozást keltő magatartással szemben, és így a Bíróság ezt a korlátozást az Egyezmény 9. cikke 1. bekezdése szerinti gondolat-, lelkiismeret-, vallásszabadság, illetve 10. cikke 2. bekezdésében megfogalmazott "mások jogai védelme" céljából történő korlátozásként értékelte (Otto-Preminger-Institut kontra

Ausztria ítélet 1994. szeptember 20, Series A no. 295-A, p. 14, § 48; Wingrove kontra Egyesült Királyság ítélet 1996. október 22, no. 19/1995/525/611, § 48).

A Bíróság fentiekben megjelölt határozatai a véleménynyilvánítás szabadságának korlátozására a mások jogainak védelmét a vallási meggyőződéssel, vallási érzéssel kapcsolatban ismerték el törvényes célként. A vallási meggyőződéshez, érzéshez hasonlóan védelmet érdemel azonban a valamely államhoz tartozással kapcsolatos meggyőződés, érzés is, a független állam jelképeit sértő vagy lealacsonyító kifejezések használata vagy más ilyen cselekmények elkövetése esetén.

Az Egyezmény 10. cikkének 2. bekezdése az emberi jogok korlátozásának további feltételeként azt szabja, hogy a felsorolt okok védelme a korlátozást egy demokratikus társadalomban szükségessé tegye.

Mind az Egyezségokmány 19. cikkének 3. bekezdése, mind az Egyezmény 10. cikkének 2. bekezdése kimondja, hogy a véleménynyilvánítási jog gyakorlása kötelezettségekkel és felelősséggel jár. A Bíróság már hivatkozott mindkét ítélete a véleménynyilvánítással járó kötelezettséggel és felelősséggel összefüggésben vizsgálja azt, hogy mennyiben támadó jellegű a vélemény. Az egyes országok sajátosságainak megfelelően látja megállapíthatónak mindkét ítélet azt, hogy a korlátozás társadalmi szükségessége az elismert cél érdekében fennáll-e és arányos-e. A korlátozás szükségességének társadalmi okait a magyar történelmi sajátosságokra tekintettel bírálta el a Bíróság a Rekvényi kontra Magyarország ügyben is (Bírósági Határozatok 1999/12. 956. oldal).

4. A Bíróság több ítéletében is kifejezésre juttatta, hogy a totalitárius államberendezkedésből a demokratikus társadalomba való átmenet időszakában, a demokratikus intézmények teljes megszilárdulásáig helye lehet bizonyos jogok korlátozásának olyankor is, amikor az egy töretlen demokratikus fejlődésen keresztülment ország esetében indokolatlan volna.

Az összehasonlító vizsgálat azt mutatja, hogy számos európai országban van olyan büntetőjogi szabály, amely az állam felségjelvényei tekintetében a véleménynyilvánítás szabadságát korlátozza. Ezekben az országokban tehát úgy ítélik meg, hogy a demokratikus államban szükséges az állam jelképeit sértő véleménynyilvánítás megakadályozása, az ehhez az államhoz tartozás érzését valló személyekben megbotránkozást keltő magatartás elleni fellépés.

Az európai alkotmányos demokráciákra általában jellemző, hogy szélesedett a véleménynyilvánítás szabadsága és ezzel párhuzamosan szűkült a büntetőjogi védelemben részesülő jogi tárgyak köre. E védett jogi tárgyak között a demokratikus társadalmakban - a nemzeti történelmi tradícióktól nem

függetlenül - ott szerepelnek a nemzeti jelképek, többek között az alkotmányi szintű szabályozásból következően is. A parlamenteket széles körű mérlegelési jog illeti meg tekintetben, hogy a büntetőjogilag is védett tárgyak között szerepeltetik-e a nemzeti jelképeiket.

IV.

1. A véleménynyilvánítási szabadság büntetőjogi korlátozásának alkotmányos feltételeiről az Alkotmánybíróság több határozatban, alapvetően a 30/1992. (V. 26.) AB határozatában (ABH 1992. 167.), összefoglalóan pedig a 36/1994. (VI. 24.) AB határozatában (ABH 1994. 219.) fejtette ki álláspontját.

Az Alkotmánybíróság a közösség elleni izgatás enyhébb alakzatának büntetőjogi szankcionálását megsemmisítő 30/1992. (V. 26.) AB határozatában (a továbbiakban: Abh.) részletesen kifejtette a véleménynyilvánítási szabadság alapjoga korlátozhatóságának alkotmányos feltételeit.

Az Alkotmánybíróság az Abh.-ban megállapította, hogy az állam akkor nyúlhat az alapjog korlátozásának eszközehez, ha másik alapvető jog és szabadság védelme vagy érvényesülése, illetve egyéb alkotmányos érték védelme más módon nem érhető el. Az alapjog korlátozásának alkotmányosságához tehát önmagában nem elegendő, hogy az másik alapjog vagy szabadság védelme vagy egyéb alkotmányos cél érdekében történik, hanem szükséges, hogy megfeleljen az arányosság követelményeinek: az elérni kívánt cél fontossága és az ennek érdekében okozott alapjogsérelem súlya megfelelő arányban legyen egymással. A törvényhozó a korlátozás során köteles az adott cél elérésére alkalmas legenyhébb eszközt alkalmazni. Alkotmányellenes a jog tartalmának korlátozása, ha az kényszerítő ok nélkül, önkényesen történik, vagy ha a korlátozás súlya az elérni kívánt célhoz képest aránytalan.

A büntetőjog a jogi felelősségi rendszerben az ultima ratio, társadalmi rendeltetése, hogy a jogrendszer egészének szankciós zárköve legyen. A büntetőjogi szankció, a büntetés szerepe és rendeltetése a jogi és erkölcsi normák épségének fenntartása akkor, amikor már más jogágak szankciói nem segítenek.

Az Alkotmánybíróság hangsúlyozta, hogy a szabad véleménynyilvánításhoz való jog nem csupán alapvető alanyi jog, hanem e jog objektív, intézményes oldalának elismerése egyben a közvélemény szabad kialakulásának a garantálását is jelenti. A szabad véleménynyilvánítás jogának kitüntetett szerepe ugyan nem jelenti azt, hogy ez a jog - az élethez vagy az emberi méltósághoz való joghoz hasonlóan - korlátozhatatlan lenne, de mindenképpen azzal jár, hogy a szabad véleménynyilvánításhoz való jognak valójában igen kevés joggal szemben kell csak engednie, azaz a véleményszabadságot korlátozó törvényeket megszorítóan kell értelmezni. A vélemény szabadságát korlátozó törvénynek

nagyobb a súlya, ha közvetlenül másik alanyi alapjog érvényesítésére és védelmére szolgál, és kisebb, ha ilyen jogokat csakis mögöttesen, valamely "intézmény" közvetítésével véd, s a legkisebb a súlya, ha csupán valamely elvont érték önmagában a tárgya (pl. a köznyugalom).

Az Alkotmánybíróság az Abh.-ban végül hangsúlyozta, hogy határozata szerint a közösségek méltósága a véleménynyilvánítási szabadság alkotmányos korlátja lehet. A közösség méltóságának hatékony védelmére azonban más jogi eszköz, pl. a nem vagyoni kártérítés alkalmazási lehetőségeinek bővítése is alkalmas. (ABH 1992. 171, 176, 178, 181.)

2. Jelen ügyben a véleménynyilvánítás szabadsága az Alkotmányra közvetlenül visszavezethető más normatív alkotmányos értékekkel ütközik, s különbözik a konkrét büntetőjogi norma szerkezete is (pl. az elkövetési tárgy) a korábbi alkotmánybírósági vizsgálat alapjául szolgáló normákétól.

Az Alkotmány 75. és 76. §-ában foglalt normatív rendelkezések a nemzeti jelképeket, mint alkotmányos értékeket, az alkotmányos védelem tárgyait határozzák meg. A nemzeti jelképek tárgyi valóságát és kettős funkcióját – mivel azok nemzeti jelképként és egyúttal a Magyar Köztársaság állami szimbólumaiként is funkcionálnak – kifejező alkotmányi szabályok adják meg e jelképek kiemelkedő közjogi jelentőségét. A Magyar Köztársaság nemzeti jelképeinek és a Magyar Köztársaságra utaló elnevezésnek a használatáról szóló 1995. évi LXXXVIII. törvény (a továbbiakban: Njtv.) indokolása is rámutat erre a kettős jelentéstartalomra: "Az Alkotmány értelmében nemzeti jelképeink azonban kettős funkciót hordoznak, amelyeket az alaptörvény meg is határoz. Egyrészt a 76. §-ában a magyar államiséghez kötve ad pontos leírást a jelképekről. Másrészt a XIV. fejezet címében szereplő meghatározással jelzi, hogy e jelképek a nemzeti érzés, a nemzethez tartozás kinyilvánításának az eszközei is."

A jelvények és szimbólumok egyidősek az emberiség, az emberi közösségek történetével. A szimbólumok egyrészt kifejezték a jelvényt használó egyének meghatározott közösséghez való tartozását, másrészt kifele megjelentették az adott közösség egészét is. Bár ma már az emberiség egészének és a nagy régióknak is vannak jelképeik, a jelképek körében különös jelentősége van az államilag megszerveződő nemzeti közösségek jelvényeinek.

A nemzet – mint közösség – fogalmának történelmi jelentősége van, időben és területileg viszonylagos. A nemzet a nemzetállammá alakulás történelmi folyamatában kapcsolódott szervesen az államhatalomhoz. A nemzeti szimbólumok ezt a történelmi folyamatot jelenítik meg, így váltak az államiség szimbólumává. A nemzeti jelképeknek a szuverenitás gondolatát őrző és fenntartó ereje volt az önálló állami lét elvesztése vagy korlátozása idején is.

A nemzeti jelképeknek tehát kettős jelentéstartalmuk van: egyrészt az államiság, az állami szuverenitás külső megjelenítési formáinak tekinthetők, másrészt a nemzethez mint közösséghez való tartozás kinyilvánításának az eszközei is. E szimbólumokat a törvényben meghatározott feltételek mellett a közösség tagjai, természetes és jogi személyek is széles körben használhatják és használják, kifejezve ezzel a magyar nemzethez vagy a magyar államhoz - vagy mindkettőhöz - tartozással kapcsolatos meggyőződésüket.

Az Njtv. kifejezetten elismeri a nemzeti érzés felségjelvények útján való kinyilvánításának lehetőségét és - a jelképek tekintélyének megőrzése mellett - megengedi magánszemély részére a nemzethez való tartozás kifejezésére, illetve eseti jelleggel a különböző nemzeti ünnepeken, társadalmi rendezvényeken ezek használatát.

3. Az Alkotmányban szabályozott felségjelvények szorosan kapcsolódnak az 1989-1990-es alkotmányos rendszerváltozáshoz, az alkotmányos demokrácia megteremtéséhez. A Himnusz az 1989. évi XXXI. törvény, a zászlót az 1990. évi XL. törvény, a címet az 1990. évi XLIV. törvény iktatta az Alkotmány szövegébe. A Magyar Köztársaság Alkotmányának módosításáról szóló 1990. évi XLIV. törvény indokolása szerint "indokoltnak látszik, hogy - tekintettel az állami szimbólumok nagy jelentőségére és érzelmi színezetére - a címről alkotmányi rendelkezés szóljon." E nagy jelentőségű alkotmányi szabályozási tárgykör és a mögötte meglévő - a törvény indokolásában is szereplő - történelmi konszenzus a fokozott jogi védelem alkotmányos igényét támasztja alá, amelynek révén az alkotmányozó hatalom ezáltal kívánta "helyreállítani azt a rendet, amely szervesen illeszkedik szuverén államiságunk történelmi folyamatainak sorába."

Az Alkotmány szövegébe került nemzeti szimbólumok jelentősége az ország közelmúltbeli történelmére - a totalitárius államberendezkedésből a demokratikus társadalomba való átmenetre - tekintettel felértékelődött, aminek e szimbólumokat sértő egyes magatartások büntetőjogi védelme is nyomatékot ad. A magyar törvényhozónak a Btk. 269/A. §-ában kifejeződő álláspontját e történelmi körülmények is indokolták.

A jelen ügyben a történelmi sajátosság megítéléséhez hozzátartozik, hogy 1948-tól az alkotmányos rendszerváltásig az állami függetlenség és a nemzeti szimbólumok szorosan összefüggtek. A független magyar államhoz tartozás, a nemzeti érzés háttérbe szorult az internacionalizmussal szemben, a címet megváltoztatták, a nemzeti ünnepen rendszeresen sor került letartóztatásokra és ilyenkor a nemzeti jelkép használata is politikai gyanút keltett.

A nemzeti jelképek alkotmányos jelentőségét, ezen alkotmányos értékek fokozott és különleges védelmét támasztja alá és teszi nyilvánvalóvá az Alkotmány 76. § (3) bekezdésében foglalt rendelkezés, amely a Magyar Köztársaság címeréről,

zászlajáról és azok használatáról szóló törvény elfogadásához az országgyűlési képviselők kétharmadának szavazatát kívánja meg. Ilyen minősített törvényhozási többség csak az Alkotmány elfogadásához és módosításához szükséges. Az Országgyűlés az Alkotmány 76. § (3) bekezdésének végrehajtására 1995-ben megalkotta az Njtv.-t.

Az Abh. a véleménynyilvánítás szabadsága védelmében semmisítette meg a Btk. 169. §-ának (2) bekezdését, amely a magyar nemzetet, nemzetiséget, népet, felekezetet vagy fajt sértő véleménynyilvánítás büntetését rendelte el. Ennek a határozatnak az ismeretében hozta meg az Országgyűlés az 1993. évi XVII. törvényt, amelynek 55. §-a iktatta be a Btk.-ba 269/A. §-ként a támadott, a nemzeti jelkép megsértéséről szóló rendelkezést. Ennél a büntetőjogi szabálynál már nem a nemzetről, nemzetiségről, népről, felekezetről, fajról szóló vélemény kifejtéséről van szó, hanem a függetlenségét csak rövid ideje megélt ország jelképeiről.

4. A demokráciáknak csak egyik lényeges kritériuma a vélemények pluralizmusa. A demokráciákra jellemző az ország egységét megjelenítő intézmények és szimbólumok léte, amelyek - bár nem kritizálhatatlanok - bizonyos vonatkozásaikban kívül vannak a vélemények alkotmányjogilag védendő pluralizmusán.

Ez az elv jelenik meg a nemzet egységét kifejező köztársasági elnök esetében, akinek személye az Alkotmány értelmében sérthetetlen, és akinek büntetőjogi védelmét külön törvény biztosítja. Alkotmány 29. § (1) bekezdés, 31/A. § (1) bekezdés Az Alkotmánybíróság a 48/1991. (IX. 26.) AB határozatában az Alkotmány fenti tételeit a véleménynyilvánítás szabadsága viszonylatában megszorítóan értelmezte, ám a történelmi analógiákra figyelve nem zárta ki a köztársasági elnök fokozottabb büntetőjogi védelmét. E határozatában az Alkotmánybíróság megállapította: "Az Alkotmány 29. §-ának az a kitétele, mely szerint a köztársasági elnök "kifejezi a nemzet egységét", az adott összefüggésben sokkal inkább a köztársasági elnöki funkció pártatlanságát fejezi ki, mintsem azt, hogy az elnök elleni támadás egy nemzeti jelkép (zászló, címer, himnusz) megsértésével esne egy tekintet alá. A becsület védelmének speciális szabályozásakor a törvényhozó egyaránt mérlegelheti azt, hogy szigorúbb szankciókat alkalmaz, vagy pedig hogy inkább a közhivatalt és tisztségeket betöltők hivatali tevékenysége szabad bírálatának biztosít szélesebb lehetőséget." (ABH 1991. 217., 238.)

Az Alkotmány XIV. fejezetében felsorolt nemzeti jelképek - amelyek alkotmányos intézményként sem tekinthetők közszereplőnek - a ciklusidőhöz kötött államfőhöz képest még inkább az ország külső és belső integritásának alkotmányos szimbólumai, éppen ezért alkotmányos érvek szólnak büntetőjogi védelmük mellett. A nemzeti szuverenitást kifejező és megjelenítő intézmények fokozott közjogi és büntetőjogi védelme az európai jogi kultúrákban alkotmányosan

elfogadott, s ez a véleménynyilvánítás szabadságának indokolt korlátja is egyben.

5. A törvényhozó a nemzeti jelkép megsértésének bűncselekményét a közrend elleni bűncselekményeket meghatározó XVI. fejezet II. címében, a köznyugalom elleni bűncselekmények között, közvetlenül a közösség elleni izgatás bűncselekményét követően helyezte el.

A vitatott bűncselekmény - Btk.-beli szerkezeti elhelyezése alapján - általános jogi tárgyát közvetetten a közrend, közelebbről a köznyugalom képezi. A közvetlen elkövetési tárgya pedig a Magyar Köztársaság himnusza, zászlaja és címere.

A vizsgált bűncselekmény elkövetési magatartása hasonló a közösség elleni izgatásnak az Abh.-val megsemmisített gyalázkodás alakzatához. Az elkövetési magatartás: nagy nyilvánosság előtt szóban és tettben megnyilvánuló sértő, vagy lealacsonyító kifejezések használata, vagy más ilyen cselekmények elkövetése.

A két bűncselekmény közötti lényeges eltérés az elkövetés tárgyában található. Amíg az Alkotmánybíróság által az Abh.-ban megsemmisített 269. § (2) bekezdésében közvetlenül védett jogi tárgy: a magyar nemzet, valamely nemzetiség, nép, felekezet vagy faj volt, addig a Btk. most vizsgált rendelkezése által közvetlenül védett jogi tárgy a Magyar Köztársaságnak az Alkotmányban meghatározott nemzeti jelképei. A véleménynyilvánítás alkotmányos korlátja, a fokozott büntetőjogi védelem szempontjából tehát alapvetően más jogi tárgyról van szó.

A véleménynyilvánítás szabadságának büntetőjogi korlátozásokor az arányosság kérdésének megítélésénél egyrészt vizsgálni kell azt, hogy más jogi eszközök alkalmazására lehet-e számítani, másrészt más eszközök hiányában is tisztázandó, nem túl súlyos-e a büntetőjogi következmény. Az Abh.-ban más jogi eszközként számításba vehetőnek tekintett kártérítés széles körben, visszatartó hatással való alkalmazására a jelen esetben nem lehet gondolni. A büntetőjogi szabállyal történő korlátozást vizsgálva a 36/1994. (VI. 24.) AB határozat azt fejtette ki, hogy a véleménynyilvánítás szabadsága csak a bírálat, jellemzés, nézet és kritika szabadságát foglalja magában (ABH 1994. 219. 231.). A nemzeti jelképek megsértése esetén nem ilyen magatartásról van szó. Más számításba vehető jogi eszköz hiányában a büntetőjogi szabály alkalmazása (a büntetőjog rendszeréhez viszonyítva enyhe szankció kilátásba helyezésével) nem tekinthető aránytalannak.

A 21/1996. (V. 17.) AB határozatban foglaltak szerint a bűncselekmények meghatározása és szankcionálása törvényhozói kompetencia, amely felett kivételes esetekben érvényesülhet csak alkotmánybírósági kontroll. (ABH 1996. 74. 82.) Az Országgyűlés mérlegelési jogkörébe tartozik tehát annak eldöntése, hogy a nemzeti jelképek számára önállóan

nevesített büntetőjogi védelmet intézményesít-e, avagy beéri a Btk. 271. §-ában meghatározott büntetőjogi felelősségnek az említett elkövetési magatartásra való alkalmazásával.

Az Alkotmánybíróság megállapítja, hogy a nemzeti jelképeket illető negatív tartalmú vélemények, a jelképek történetére, értékére, közjogi jelentőségére vonatkozó tudományos nézetek, művészi kifejezések, illetőleg kritikák hangoztatása, esetleg megváltoztatásukat vagy eltörlésüket célzó javaslatok kifejezésre juttatása, értelemszerűen nem eshet büntetőjogi szankcionálás alá, hanem része a véleménynyilvánítás alkotmányos szabadságának.

7. Az Alkotmánybíróság álláspontja szerint nem megalapozott az indítványozónak az a megállapítása sem, miszerint a Btk. vizsgált szabálya diszkriminatív. A Btk. e rendelkezése csak az Alkotmány által meghatározott és általa védett nemzeti jelképeket részesíti büntetőjogi védelemben. A törvényhozó mérlegelési jogkörébe tartozik, hogy az Alkotmányban meghatározott nemzeti jelképeken kívül esetleg külföldi államok nemzeti szimbólumait is büntetőjogi védelemben részesíti-e.

Mindezek alapján az Alkotmánybíróság megállapítja, hogy a Btk. 269/A. §-a nem alkotmányellenes, összhangban van az alkotmányos büntetőjoggal szemben támasztott követelményekkel, ezért az indítványokat a rendelkező részben foglaltak szerint elutasította.

Az Alkotmánybíróság e határozata tárgyának jelentőségére és közérdekűségére figyelemmel indokoltnak tartotta annak a Magyar Közlönyben való közzétételét.

Dr. Németh János
az Alkotmánybíróság elnöke

Dr. Bagi István
alkotmánybíró

Dr. Bihari Mihály
alkotmánybíró

Dr. Czúcz Ottó
alkotmánybíró

Dr. Erdei Árpád
alkotmánybíró

Dr. Harmathy Attila
alkotmánybíró

Dr. Holló András
alkotmánybíró

Dr. Kiss László
alkotmánybíró

Dr. Kukorelli István
előadó alkotmánybíró

Dr. Strausz János
előadó alkotmánybíró

Dr. Tersztyánszky Dr. Vasadi Éva
alkotmánybíró

Dr. Erdei Árpád alkotmánybíró párhuzamos indokolása

Egyetértek azzal, hogy az Alkotmánybíróság a Btk. 269/A. § alkotmányellenességének megállapítására és megsemmisítésére

irányuló indítványokat elutasította. A határozat indokolásának azon megállapítása azonban, hogy a nemzeti jelképeknek kettős jelentéstartalmuk van, mert egyrészt az allamiság, az állami szuverenitás külső megjelenítési formáinak tekinthetők, másrészt pedig a nemzethez, mint közösséghez való tartozás kinyilvánításának eszközei is, bizonyos, az indokolásban nem érintett következtetések levonását is megengedi, s ugyanakkor meg is kívánja.

A Btk. 269/A. §-ában megfogalmazott törvényi tényállás a véleménynyilvánítás szabadságát korlátozza a büntetőjog eszközeivel. A határozat indokolása részletesen ismerteti az Alkotmánybíróság a 30/1992 (V. 26.) AB határozata indokolásában az alapjog korlátozásának feltételeiről kifejtettéteket. Ugyancsak idézi az ugyanott, kifejezetten a véleménynyilvánítási szabadság korlátozásáról írtakat.

Elfogadva is a mostani határozatnak azt a megállapítását, hogy a jelen ügyben a véleménynyilvánítás szabadsága az Alkotmányra közvetlenül visszavezethető más normatív alkotmányos értékekkel ütközik s különbözik a konkrét büntetőjogi norma szerkezete is a korábbi alkotmánybírósági vizsgálat alapjául szolgáló normákétól (IV. 2.), rá kell mutatni arra, hogy a Btk. 269/A. §-ában meghatározott tényállás alkotmányossága nem csupán e megállapításra és a hozzá fűzött okfejtésre tekintettel mondható ki, hanem azért is, mert a véleménynyilvánítási szabadságot a közösség méltóságának védelme érdekében korlátozza.

A 30/1992. (V. 26.) AB határozatban az Alkotmánybíróság kimondta, hogy a véleménynyilvánítás szabadságának kitüntetett szerepe van az alkotmányos alapjogok között s a szabad véleménynyilvánításhoz való jognak valójában igen kevés joggal szemben kell csak engednie. Kimondotta azonban azt is, hogy az emberi méltóság - amelyhez az Alkotmány 54. § (1) bekezdése szerint minden embernek vele született joga van - a véleménynyilvánítási szabadság korlátja lehet, s ugyancsak ilyen korlát lehet a közösségek méltósága is. A büntetőjog eszközeinek az emberi méltóság illetőleg a közösség méltósága védelmére történő igénybevételét az Alkotmánybíróság megengedhetőnek tekintette. (ABH 1992. 167., 174., 181.)

A Btk. 269/A. §-a az Alkotmány 75. és 76. §-ában meghatározott nemzeti jelképek megsértését tilalmazza. Ez a tilalom büntetőjogi értelemben a nemzeti jelképek kettős jelentésére tekintet nélkül áll fenn; a Btk. rendelkezése önmagában a kettős jelentéstartalmat nem teszi nyilvánvalóvá. A kettős tartalom az alkotmányi rendelkezések elemzése során tárható fel, de már a jelképeket megállapító XIV. Fejezet "A Magyar Köztársaság fővárosa és nemzeti jelképei" címe is világosan jelzi azok egyszerre állami és nemzeti jellegét. A Btk. 269/A. § alkotmányosságának megítéléséhez azonban más tényezők mellett éppen a kettős jelentéstartalom feltárása szolgálhat alapul.

A határozat utal arra, hogy a nemzeti jelképek használatával a közösség tagjai kifejezhetik a magyar nemzethez, vagy pedig a magyar államhoz vagy éppen mindkettőhöz tartozásukkal kapcsolatos meggyőződésüket. Valóban, a nemzethez illetőleg az állam polgárainak körébe tartozás nem szükségképpen esik egybe: vannak, akik a magyar nemzethez tartozónak tekintik magukat, miközben más államnak a polgárai, s ugyanúgy vannak nem a magyar nemzethez tartozó magyar állampolgárok. Ezen az alapon legalább két közösséget lehet megkülönböztetni, mégpedig a magyar nemzethez tartozók közösségét és a magyar állam polgárainak közösségét. Az is természetes, hogy e két közösség nagyrészt egybe esik: a magyar nemzethez tartozók jórészt egyben a Magyar Köztársaság polgárai is, s a magyar Köztársaság polgárai jórészt magyar nemzetiségűek.

Az a tény, hogy a történelem folyamán a magyar nemzeti jelképek egyben a magyar állami szuverenitást úgyszintén kifejező jelképekké is váltak, magyarázza, hogy a nem magyar nemzetiségű magyar állampolgárok ugyancsak sajátjukként és saját közösségüket kifejező jelképként kezelhetik azokat. Számukra a jelképnek, ha nem a nemzeti, akkor az állami jellege a meghatározó. A Magyar Köztársaság magyar és nem magyar nemzetiségű polgárai így egyformán tarthatnak igényt arra, hogy az Alkotmányban megállapított jelképeket mindenki tiszteletben tartsa. A jelképek szempontjából a közösséget az állam polgárainak közösségét az államhoz való viszonyuk határozza meg (nemzetiségtől függetlenül), s ennek a közösségnek a méltósága is lehet a véleménynyilvánítási szabadság korlátja.

A határozat indokolásában a közösség méltóságának a Btk. 269/A. § alkotmányossága megítélése szempontjából nagyobb jelentőséget kellett volna tulajdonítani. Ezáltal a véleménynyilvánítási szabadság korlátairól a 30/1992. AB határozatban kifejtettek érvényének változatlan fenntartása megfelelő hangsúlyt kapott volna.

Budapest, 2000. május 8.

Dr. Erdei Árpád
alkotmánybíró

Dr. Harmathy Attila alkotmánybíró párhuzamos indokolás

1. A Btk. 269/A. §-ának az indítványokban támadott rendelkezése olyan magatartásra vonatkozik, amely a véleménynyilvánítás egy sajátos esetét jelenti. Annak következtében az ebben a szabályban meghatározott magatartás bűncselekmény, a véleménynyilvánítás szabadsága ebben a tekintetben korlátozottá vált és a korlátot büntetőjogi szabály tartalmazza.

2. Az Alkotmány az alapvető jogok között, a 61. §-ban kimondja, hogy mindenkinek joga van a véleménynyilvánításra. A 8. § (1) bekezdése szerint pedig az ember alapvető jogainak védelme az állam elsőrendű kötelessége, és ennek megfelelően a 8. § (2) bekezdése szerint az alapvető jogokra vonatkozó

szabályokat törvény állapítja meg, az alapvető jog lényeges tartalmát azonban törvény sem korlátozhatja.

Az Alkotmánybíróság a támadott rendelkezés alkotmányosságának megítélésénél alapul vette az Egyesült Nemzetek Szervezetének Közgyűlésén 1966-ban elfogadott és Magyarországon az 1976. évi 8. törvényerejű rendelettel kihirdetett Polgári és Politikai Jogok Egyezségokmányát (a későbbiekben: Egyezségokmány), továbbá az Európa Tanács tagjai által 1950-ben elfogadott és Magyarországon az 1993. évi XXXI. törvénnyel kihirdetett, az Emberi Jogok és Alapvető Szabadságok Védelméről szóló Egyezményt (a továbbiakban: Egyezmény), valamint az Európai Emberi Jogi Bíróság gyakorlatát. Az Egyezségokmány és az Egyezmény meghatározta azt, hogy mennyiben korlátozhatók az emberi jogok, a bírói gyakorlat pedig értelmezte a vonatkozó szabályokat. Az emberi jogok korlátozásáról több határozatban állást foglalt az Alkotmánybíróság is.

3. Az Európai Emberi Jogi Bíróság gyakorlatában az emberi jogok korlátozásánál követelmény az, hogy a korlátozás törvényen alapuljon. Ez a követelmény nem merül ki abban, hogy a korlátozó szabály formailag törvényben fogalmazódik meg, hanem kiterjed a tartalomra is, és ebben a vonatkozásban azt jelenti, hogy a korlátot meghatározó szabály megfogalmazása lehetővé teszi az állampolgár számára annak ha szükséges jogi tanácsadó segítségével történő előre látását, milyen következményekkel járhat magatartása. (A Bíróság által alkalmazott követelményeknek a megfogalmazása megtalálható a közelmúltban a Bírósági Határozatokban közzétett Rekvényi kontra Magyarország, 25390/94 számú ügyben, Bírósági Határozatok 1999/12. 954. oldalon.)

A Btk. támadott szabályát a büntető jogszabályok módosításáról szóló 1993. évi XVII. törvény határozta meg és iktatta be a Btk-ba 269/A. §-ként. A jelen ügyben a szabály érthetősége, pontossága megfelel a Bíróság gyakorlatában kialakult elveknek. A korlátozás törvényen alapuló volta tehát megállapítható.

4. Az Európai Emberi Jogi Bíróság az emberi jogok korlátozásánál azt is vizsgálandónak tartja, hogy a korlátozásnak az Egyezményben elismert célja volt-e. A Btk. 269/A. §-ának tartalmából és elhelyezéséből az állapítható meg, hogy a szabály célja a magyar állam függetlensége jelképeinek és ezzel összefüggésben az Egyezmény szóhasználata szerint mások jogainak védelme volt. Az Egyezmény 10. cikkének 2. bekezdése szerint mások jogainak védelme céljából a véleménynyilvánítás szabadsága korlátozható.

Az Európai Emberi Jogi Bíróság az utóbbi években ismételten elismert célnak minősítette a véleménynyilvánítási szabadságnak olyan törvényi korlátozását, amelynek meghozatalával vallási meggyőződés, vallási érzés védelmét kívánták biztosítani a sértő, megbotránkozást keltő magatartással szemben. A Bíróság ezt a korlátozást az Egyezmény 9. cikke 1. bekezdése szerinti gondolat-, lelkiismeret-, vallásszabadság, illetve 10. cikke 2.

bekezdésében megfogalmazott "mások jogai védelme" céljából történő korlátozásként értékelte (Otto-Preminger-Institut v. Austria ítélet 1994. szeptember 20, Series A no. 295-A, p. 14, § 48; Wingrove v. the United Kingdom ítélet 1996. október 22, no. 19/1995/525/611, § 48).

5. A véleménynyilvánítás büntetőjogi szabállyal történő korlátozása tekintetében alaptételeket megfogalmazó 30/1992. (V. 26.) AB határozat az Alkotmány alapján kifejtette, hogy nem alkotmányellenes az alapjog törvénnyel történő korlátozása, ha másik alapjog védelme vagy érvényesülése, illetve egyéb alkotmányos érték védelme más módon nem érhető el és a korlátozás súlya az elérni kívánt célhoz képest nem aránytalan. A határozat azt is kimondta, hogy a közösségek méltóságának védelme a véleménynyilvánítás alkotmányos korlátja lehet (ABH 1992. 167, 171, 181). Az Alkotmánybíróság az Európai Emberi Jogi Bíróság gyakorlatát is elemezte a 36/1994. (VI. 24.) AB határozatában és erre is figyelemmel hangsúlyozta, hogy alapjog korlátozásának alkotmányossága akkor ismerhető el, ha a korlátozás más alapjog vagy szabadság védelme vagy egyéb alkotmányos cél érdekében szükséges és a korlátozás megfelel az arányosság követelményének (ABH 1994, 219, 222, 224-225.).

Az Alkotmánybíróság a 31/1994. (IV. 2.) AB határozatban a Magyar Köztársaság címerének és az állami felségjogra utaló egyes elnevezések használata tárgyában a címer különleges szerepét juttatta kifejezésre amikor kimondta, hogy a címert csak a közhatalmi szervek használhatják (ABH 1994. 168, 171.). A köztársasági elnök személyének büntetőjogi védelmével kapcsolatban pedig a 48/1991. (IX. 26.) AB határozat azt fejezi ki, hogy az egyébként az Alkotmány 29. §-a szerint a nemzet egységét kifejező személy védelménél nagyobb jelentőséget tulajdonít a nemzeti jelkép (zászló, címer, himnusz) megsértésével szemben való fellépésnek (ABH 1991. 217, 238.).

6. Az Európai Emberi Jogi Bíróság fentiekben megjelölt határozatai a véleménynyilvánítás szabadságának korlátozására a mások jogainak védelmét a vallási meggyőződéssel, vallási érzéssel kapcsolatban ismerte el törvényes célként. A vallási érzéshez hasonló az embereknek az az érzése, amely a valamely országhoz, hazához tartozásban fejeződik ki. Ezt az érzést sérti meg az állam jelképeit sértő vagy lealacsonyító kifejezések használata vagy más ilyen cselekmények elkövetése. Az ilyen cselekményekkel történő véleménynyilvánítás szabadságának korlátozása mind a formai, mind a tartalmi szempontokat figyelembe véve megfelel a Bíróság gyakorlatában kialakult feltételeknek, és az Alkotmánybíróság gyakorlatával sem ellentétes az, hogy mások jogai védelme érdekében törvény a véleménynyilvánítás szabadságát korlátozza, valamint az sem, hogy a Magyar Köztársaság jelképeinek különleges védelme legyen.

7. Az Egyezmény 10. cikkének 2. bekezdése az emberi jogok korlátozásának feltételeként állapítja meg, hogy a felsorolt jogok vagy érdekek védelme a korlátozást

demokratikus társadalomban szükségessé tegye. A magyar Alkotmánybíróság gyakorlata az alapjog korlátozásának lehetőségét akkor ismeri el, ha más alapjog védelme vagy érvényesülése, illetve egyéb alkotmányos érték védelme másként nem érhető el és a korlátozás arányos 36/1994. (VI. 24.) AB határozat, ABH 1994. 219, 222..

Mind az Egyezségokmány 19. cikkének 3. bekezdése, mind az Egyezmény 10. cikkének 2. bekezdése kimondja, hogy a véleménynyilvánítási jog gyakorlása kötelezettségekkel és felelősséggel jár. Az Európai Emberi Jogi Bíróság már hivatkozott mindkét ítélete a véleménynyilvánítással járó kötelezettséggel és felelősséggel összefüggésben vizsgálja azt, hogy mennyiben támadó jellegű a vélemény. Az egyes országok sajátosságainak megfelelően látja megállapíthatónak mindkét ítélet azt, hogy a korlátozás társadalmi szükségessége az Egyezményben elismert cél érdekében fennáll-e és arányos-e (Otto-Preminger-Institut v. Austria ítélet 1994. szeptember 20, Series A no. 295-A, p. 15, § 49, 50; Wingrove v. the United Kingdom ítélet 1996. október 22, no. 19/1995/525/611, § 52, 53, 57-58.). A korlátozás szükségességének társadalmi okait a magyar történelmi sajátosságokra tekintettel bírálta el a Bíróság a Rekvényi kontra Magyarország ügyben is (Bírósági Határozatok 1999/12. 956. oldal).

A rendszerváltást megelőző negyven év alatt az internacionalizmussal szemben háttérbe szorították az országhoz tartozás érzését, az ezzel az érzéssel szorosan összekapcsolódó szimbólumok szerepét csökkentették, a címert megváltoztatták, a nemzeti ünnepen rendszeresen sor került rendőri intézkedésekre és ilyenkor a zászló alkalmazása, a kokárda viselése is politikai gyanút keltett. A rendszerváltást követően megerősödött az országhoz tartozás érzése és ezzel összefüggésben az állam függetlenségét kifejező jelképek tisztelete. Az Alkotmánynak a nemzeti jelképekről szóló rendelkezései 1989-ben, illetve 1990-ben kerültek megfogalmazásra. Ezen az alapon érthető az Alkotmány 76. §-a (3) bekezdésének az a rendelkezése is, amely szerint a címről, a zászlóról és azok használatáról szóló törvény elfogadásához az országgyűlési képviselők kétharmadának szavazata szükséges.

8. Az összehasonlító vizsgálat azt mutatja, hogy számos európai országban van olyan büntetőjogi szabály, amely az adott állam felségjelvényei tekintetében a véleménynyilvánítás szabadságát korlátozza. Ezekben az országokban tehát úgy ítélik meg, hogy a demokratikus államban szükséges a független állam jelképét sértő véleménynyilvánítás megakadályozása, az ehhez az államhoz való tartozás érzését valló személyekben megbotránkozást keltő magatartással szemben való fellépés. A német Alkotmánybíróság egyik ítélete szerint a Német Szövetségi Köztársaság érdeke, hogy állampolgárai azonosuljanak a zászló, mint jelkép által kifejezett értékekkel és ezért a zászló megsértésére vonatkozó büntetőjogi rendelkezést alkotmányosnak tekintette /BVerfGE 81, 278, 294 (1990)/. Fokozottan jelentkezhet ilyen igény a magyar történelmi

sajátosságokra tekintettel, ahol a nemzeti jelkép megsértése bizonyos esetekben még megfélemlítő hatást is kiválthat.

Nem áll ellentétben az elmondottakkal a 30/1992. (V. 26.) AB határozat, amely a Btk-nak a magyar nemzetet, nemzetiséget, népet, felekezetet vagy fajt sértő véleménynyilvánítás büntetéséről rendelkező 269. §-át alkotmányellenessé nyilvánította és megsemmisítette. Ez a határozat annak ellenére, hogy a véleménynyilvánítás szabadságának általános elveiről is megállapításokat tartalmazott, az állami és a helyi önkormányzati szervek tevékenységének nyilvános bírálhatóságáról, a nagy nyilvánosság előtt történő véleménynyilvánításról szólt, ez pedig a határozat szerint "gyakorlatilag a sajtónyilvánosságot jelenti", a határozat elsődlegesen a sajtószabadságot védi (ABH 1992, 167, 180.). A határozat meghozatala után, 1993-ban megalkotott törvénnyel a Btk-ba 269/A. § számmal felvett rendelkezés a megsemmisített 269. §-ban meghatározottól eltérő természetű cselekményre vonatkozik, amelynél "nagy számú egyéni jog megsértésének veszélye" áll fenn, ezzel szemben pedig a határozat is szükségesnek látta a védelmet (ABH 1992. 167, 179.). Az Alkotmánybíróság gyakorlatában az emberi méltóság joga általános személyiségi jognak minősül, amelynek külön nevesített esete a vallásszabadsághoz és a lelkiismereti szabadsághoz való jog 4/1993. (II. 12.) AB határozat, ABH 1993, 48, 51.. Az országhoz való tartozás érzése nem jelenik meg ugyan nevesített jogként, ennek ellenére a vallásszabadsághoz, a lelkiismereti szabadsághoz való joghoz hasonlóan ez is része az emberi méltósághoz való jognak, mint általános személyiségi jognak. Ennek a jognak a sérelmét hárítja el a véleménynyilvánítási szabadság korlátozása.

9. A véleménynyilvánítás szabadságának büntetőjogi szabállyal való korlátozásánál az arányosság kérdésének megítélésénél egyrészt vizsgálni kell azt, hogy más jogi eszközök alkalmazására lehet-e számítani, másrészt egyéb eszközök hiányában is tisztázandó, nem túl súlyos-e a büntetőjogi következmény. A 30/1992. (V. 30.) AB határozatban más jogi eszközként számításba vehetőnek tekintett kártérítés széles körben, visszatartó hatással való alkalmazására a jelen esetben nem lehet gondolni. A büntetőjogi szabállyal történő korlátozást vizsgálva a 36/1994. (VI. 24.) AB határozat azt fejtette ki, hogy a véleménynyilvánítás szabadsága csak a bírálat, jellemzés, nézet és kritika szabadságát foglalja magában (ABH 1994. 219, 231.). A nemzeti jelképek megsértése esetén nem ilyen magatartásról van szó. Más számításba vehető jogi eszköz hiányában a büntetőjogi szabály alkalmazása (a büntetőjog rendszeréhez viszonyítva enyhe szankció kilátásba helyezésével) nem tekinthető aránytalannak.

Budapest, 2000. május 8.

Dr. Harmathy Attila
alkotmánybíró

Dr. Kukorelli István alkotmánybíró párhuzamos indokolása

Az Alkotmánybíróság következetes álláspontja szerint a véleménynyilvánítás szabadságához fűződő alapjog kiemelt alkotmányos védelmet élvez, és csak különösen indokolt esetben korlátozható. A határozat is kiemeli a 30/1992. (V. 26.) AB határozatnak azt az alapvető megállapítását, amely szerint "a szabad véleménynyilvánításhoz való jognak valójában igen kevés joggal szemben kell csak engednie, azaz a véleményszabadságot korlátozó törvényeket megszorítóan kell értelmezni. A vélemény szabadságával szemben mérlegelendő korlátozó törvénynek nagyobb a súlya, ha közvetlenül másik alanyi alapjog érvényesítésére és védelmére szolgál, kisebb, ha ilyen jogokat csakis mögöttesen, valamely 'intézmény' közvetítésével véd, s legkisebb, ha csupán valamely elvont érték önmagában a tárgya (pl. a köznyugalom)." (ABH 1992. 178.)

Az Alkotmánybíróság jelen ügyben arra az álláspontra jutott, hogy az Alkotmány 75-76. §-ában alkotmányos értéké emelt nemzeti jelképek védelme érdekében kivételesen korlátozható a véleménynyilvánítás szabadsága. Mivel a kifejezés szabadságát korlátozó törvényeket, így a Btk. 269/A. §-át is megszorítóan kell értelmezni, az Alkotmánybíróság - elsősorban a jogalkalmazás számára - megfogalmazta, hogy "a nemzeti jelképeket illető negatív tartalmú vélemények, a jelképek történetére, értékére, közjogi jelentőségére vonatkozó tudományos nézetek, művészi kifejezések, illetőleg kritikák hangoztatása, esetleg megváltoztatásukat vagy eltörlésüket célzó javaslatok kifejezésre juttatása értelemszerűen nem eshet büntetőjogi szankcionálás alá".

Bár ez a megállapítás az indokolás részeként is irányadó a bíróságok számára, álláspontom szerint a Btk. 269/A. §-ának alkalmazásával kapcsolatos alkotmányos követelményt helyesebb lett volna a határozat rendelkező részében megfogalmazni. Ezt a megoldást választotta az Alkotmánybíróság például a 36/1994. (VI. 24.) AB határozatban is, amikor a közhatalmat gyakorlókkal és a politikusokkal szembeni véleményszabadság biztosítása érdekében a rágalmazás és a becsületsértés alkalmazási körét szűkebb keretek közé szorította. (ABH 1994. 219.)

A nemzeti jelkép megsértése esetében különös jelentősége van annak, hogy a cselekmény mennyiben veszélyes a társadalomra. A társadalomra veszélyesség minden bűncselekmény fogalmi eleme (Btk. 10. §). A bírói gyakorlat egységes abban a tekintetben, hogy a társadalomra veszélyesség egyrészt jogalkotói, másrészt jogalkalmazói kategória. Jogalkotói kategória annyiban, hogy a törvényhozó a Btk. megalkotásánál azokat az emberi magatartásokat nyilvánította - törvényi tényállásba foglalás útján - bűncselekménnyé, amelyeket a társadalomra veszélyesnek ítélt. Ugyanakkor a jogalkalmazóknak minden esetben vizsgálniuk kell az elkövetett cselekmény konkrét társadalomra veszélyességét, illetve annak mértékét. A bíróságok ennek eredményeképpen arra a következtetésre is juthatnak, hogy a törvényi tényállást kimerítő cselekmény nem bűncselekmény, mert az elkövetéskor teljesen nélkülözte a társadalomra

veszélyességét (BH 1994. 471.).

A jogalkotó a Btk. 269/A. § megalkotásával társadalomra veszélyesnek minősítette azt, ha valaki "nagy nyilvánosság előtt a Magyar Köztársaság himnuszát, zászlaját vagy címerét sértő vagy lealacsonyító kifejezést használ, vagy más ilyen cselekményt követ el". Az Alkotmánybíróság az Alkotmány 61. §-ának értelmezése alapján megfogalmazott alkotmányos követelménnyel e tényállás alkalmazási körét szűkítette. Nem minősíthető ugyanis társadalomra veszélyesnek önmagában a nemzeti jelképeket érintő negatív vélemény kifejezése, a tudományos bírálat, de még az olyan művészi kifejezés sem, amely a jelképeket meghökkentő módon értékeli vagy azokat sajátos szemléltető eszközként használja. A szólásszabadság, a művészi kifejezés szabadsága és a tudomány szabadsága ennyiben elsőbbséget élvez a nemzeti jelképek büntetőjogi védelmével szemben.

Az Alkotmánybíróság azzal, hogy alkotmányosnak ítélte a Btk. 269/A. §-át, nem változtatta meg álláspontját az egyik legfontosabb demokráciakritérium, a véleményszabadság kitüntetett szerepéről. A testület joggyakorlata töretlennek tekinthető a közösség elleni izgatás "gyalázkodási" tényállását alkotmányosértőnek minősítő 30/1992. (V. 26.) AB határozattól az ugyancsak a közösség elleni izgatásról hozott 12/1999. (V. 21.) AB határozatig. A Btk. 269/A. §-a különleges megközelítést igényelt, mert a Magyar Köztársaság himnusza, zászlaja és címere fokozott alkotmányos védelemben részesül.

Budapest, 2000. május 8.

Dr. Kukorelli István
alkotmánybíró

Dr. Németh János alkotmánybíró párhuzamos indokolása

Egyetértek azzal, hogy a Btk. 269/A. §-a nem alkotmányellenes, a határozat indokolásával kapcsolatban azonban az alábbiakat tartom szükségesnek kifejtetni:

1. A nemzeti jelkép megsértésének törvényi tényállása több ponton is hasonló, illetőleg azonos vonásokat mutat, mint a Btk.-nak az Alkotmánybíróság 30/1992. (V. 26.) AB határozattal megsemmisített 269. § (2) bekezdése. Azonos vonás, hogy mindkét törvényi tényállás nagy nyilvánosság előtt használt, sértő vagy lealacsonyító kifejezések vagy ilyen cselekmények tanúsítását szankcionálja. Hasonló vonás, hogy a cselekmények mindkét esetben a magyar nemzet méltósága ellen (is) irányulnak. A két tényállás közötti bizonyos különbség abban áll, hogy amíg a Btk. 269. § (2) bekezdése a magyar nemzetet (továbbá valamely nemzetiséget, népet, felekezetet, vagy fajt) védi a büntetőjog eszközeivel, addig a jelen határozat tárgyát képező büntetőjogi rendelkezés a Magyar Köztársaság nemzeti jelképeivel szembeni ugyanazokat az elkövetési magatartásokat nyilvánítja bűncselekménnyé.

Az Alkotmánybíróság a Btk. 269. (2) bekezdését alkotmányellenesnek találta és megsemmisítette, ugyanerre pedig a Btk. 269/A. § esetében nem lát okot, ezért a két tényállás között csupán árnyalatnyinak tűnő eltérésre tekintettel felmerülhet a kérdés: ennek az-e az oka, hogy az Alkotmánybíróság a 30/1992. (V. 26.) AB határozathoz képest a véleménynyilvánítási szabadság és a büntetőjog egymáshoz való viszonyára vonatkozó s azóta is következetesen képviselt álláspontját most módosította, vagy pedig a tényállások végső hasonlósága ellenére mégis olyan jelentős a különbség, hogy az az első esetben alkotmányellenesség megállapítására vezetett, a másodikban viszont nem. Erre a kérdésre a véleménynyilvánítási szabadság meghatározó alkotmányos értéke és - ahogyan az Alkotmánybíróság több korábbi határozatában is fogalmazott - kommunikációs anyajogi szerepe miatt nagyon világos és egyértelmű választ kell adni. Az indokolásból ezt részben hiányolom.

2. A határozat által a Btk. 269. § (2) bekezdése és a 269/A. §-a eltérő megítélésének indokaként adott válasz kettős.

Egyrészt azzal érvel, hogy a magyar himnusz, zászló és címer, tehát a nemzeti jelképek magának az Alkotmánynak az intézményei által, hogy az Alkotmány 75. és 76. §-ai határozzák meg azokat, és hogy a nemzeti jelképekkel kapcsolatos törvénykezéshez az Országgyűlés minősített többsége szükséges: ezért a jelképek magas fokú védelmet igényelnek, s többek között emiatt nem aránytalan a büntetőjogi védelmük. Ezzel az érvel - amelynek az indokolás elsődleges jelentőséget kölcsönöz - nem tudok egyetérteni. A büntetőjogi védelem alkotmányszerűsége szempontjából annak a mozzanatnak nincsen meghatározó jelentősége, hogy a jelképeket az Alkotmány határozza meg és tartalmazza. Ha mégis ez kapna elsődleges nyomatékot, akkor nem lenne magyarázható, hogy az Alkotmány egészének, minden rendelkezésének középpontjában álló magyar nemzetre sértő és lealacsonyító kifejezések, cselekmények büntetése miért alkotmányellenes (ahogyan ezt a 30/1992. (V. 26) AB határozat kifejtette), és miért nem alkotmányellenes az ezt a nemzetet jelképező szimbólumok megsértése - más szóval mi indokolja a jelkép erősebb védelmét, mint azét az értékét, melyet jelképez.

Az indokolásban lényegében megtalálhatók annak a megítélésem szerinti elsődleges, legfontosabb indoknak az elemei, ami igazolja a Btk. 269/A. §-a alkotmányszerűségét. Egyetértek az indokolás IV. 3. pontjával, amely hivatkozik a történelmi körülményekre, arra, hogy a sok évtizedes, a nemzeti érzést az internacionalizmus javára háttérbe szorító totalitárius berendezkedést követően a nemzeti jelképekhez való viszony felértékelődött. Az indokolás szerkezete azonban azt a benyomást kelti, hogy a büntetőjogi szankció alkotmányszerűségének elsődleges indoka az, hogy a jelképeket az Alkotmány jeleníti meg, s csak második, kiegészítő indokként lehet a történelmi körülményekre hivatkozni. Holott álláspontom szerint a jelképek büntetőjogi védelmének az

Alkotmánnyal való összeegyeztethetősége szempontjából a történelmi átmenet viszonyainak van meghatározó jelentősége és nem annak, hogy a jelképeket az Alkotmány határozza meg és tartalmazza - ez utóbbi önmagában aligha lenne elegendő hivatkozási alap az indítvány elutasításához. Összességében tehát a Btk. 269/A. §-ának az Alkotmánnyal való összeegyeztethetősége indokolásában a történelmi körülményeknek nagyobb nyomatókat kellene kapnia. Ezt az érvet az Emberi Jogok Európai Bíróságának esetjoga is alátámasztja, mely szerint a totalitárius államberendezkedésből a demokratikus társadalomba való átmenet időszakában a demokratikus intézmények megszilárdulásáig, éppen a kialakulófélben lévő demokratikus intézmények védelmében átmenetileg helye lehet bizonyos emberi jogok és szabadságok korlátozásának olyankor is, amikor az egy töretlen demokratikus fejlődésen keresztül ment ország esetében indokolatlan volna.

3. Nem értek egyet azzal az érveléssel sem, amely szerint a nemzeti jelképek büntetőjogi védelmét az is indokolja, hogy a valamely államhoz tartozással kapcsolatos meggyőződés és érzés a vallási meggyőződéshez, érzéshez hasonló védelmet érdemel.

A határozat indokolása ezzel kapcsolatban hivatkozik az Emberi Jogok Európai Bíróságának két ítéletére, melyben az a véleménynyilvánítási szabadság jogszerű korlátozásának tekintette a mások vallásos érzületét sértő kifejezések használata miatti büntetőjogi szankció alkalmazását. A felhozott példák nem találók. Az említett két ítélet abban foglalt állást, hogy az egészen kiemelkedően, szokatlanul durva istenkáromlás miatti büntetőjogi büntetés mások vallásos érzületének védelme érdekében összeegyeztethető a véleménynyilvánítási szabadsággal. Ezek az ítéletek nem jelentenek megfelelő hivatkozási alapot olyan elkövetési módozatok szankcionálhatóságát illetően - sértő, lealacsonyító kifejezés használata, vagy ilyen cselekmény elkövetése - melyeknek a törvény általi megfogalmazásából az is következik, hogy a nem tapintatlanul goromba, durva kifejezések is e törvényhely alá eshetnek.

A nemzeti érzületnek a vallásos érzülethez hasonlítását továbbá azért nem tudom helyesnek tekinteni, mert ebben a tekintetben a társadalmi megítélés megoszolhat; nem szerencsés, ha az Alkotmánybíróság az egyéni megítélések, ízlések világába tartozó kérdésekben foglal állást, különösen ha ez az állásfoglalás - mint a jelen esetben - nem elkerülhetetlenül szükséges az előtte lévő ügy eldöntéséhez.

Végeredményben tehát a Btk. 269/A. §-át azokkal az indokolásbeli hangsúlyeltolódásokkal, melyeket itt jeleztem, összeegyeztethetőnek tartom a véleménynyilvánításnak az Alkotmány 61. §-a által biztosított szabadságával. E megfontolások kihangsúlyozása azért is lényeges, hogy világossá váljék: az Alkotmánybíróság e határozat meghozatalánál is változatlanul azokra a kritériumokra épít,

melyeket korábbi határozataiban a büntetőjog és a véleménynyilvánítási szabadság viszonya tekintetében kidolgozott. Ezért is értek mélyen egyet az indokolásnak azzal a tételével, mely szerint "Az Alkotmánybíróság megállapítja, hogy a nemzeti jelképeket érintő akár negatív vélemény hangoztatása, az arra vonatkozó tudományos vizsgálat, művészi kifejezés, illetőleg kritika, a jelképek történetére, értékére, közjogi jelentőségére vonatkozó, esetleg megváltoztatásukat vagy akár eltörlésüket célzó vélemény, álláspont, javaslat kifejezésre juttatása például értelemszerűen nem eshet büntetőjogi szankcionálás alá, hanem beletartozik a véleménynyilvánítás alkotmányos jogába" (IV.6. pont). E tétel meghatározó fontosságára tekintettel azonban célszerűnek tartottam volna, ha a fentieket nem csupán az indokolás tartalmazza, hanem a határozat rendelkező része a Btk. 269/A. § alkalmazásánál érvényesülő alkotmányos követelményként írta volna elő.

Budapest, 2000. május 8.

Dr. Németh János
alkotmánybíró